

Mauersberg, Stanisław

Bogdan Suchodolski (1903-1992)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 37/4, 155-162

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogdan Suchodolski
(27 grudnia 1903 — 2 października 1992)

W dniu 2 października 1992 r. zmarł Profesor Bogdan Suchodolski, wielki uczony, znany w Europie pedagog, filozof i historyk kultury. Ciało Jego zostało pochowane 8 października, po uroczystej mszy św. koncelebrowanej w kościele św. Karola Boromeusza, w grobowcu rodzinnym na Starych Powązkach w Warszawie.

Urodził się 27 grudnia 1903 r. w Sosnowcu; był jedynym synem lekarza Kazimierza i Haliny z Sułowskich. Jako 17 letni gimnazjalista zaciągnął się ochotniczo (wraz ze starszym kolegą Janem Kiepurą) — jak tysiące młodych Polaków — do Wojska Polskiego, by wziąć udział w obronie kraju przed najazdem bolszewickim. Po wojnie studiował polonistykę i filozofię w Uniwersytecie Jagiellońskim i w Uniwersytecie Warszawskim, gdzie uzyskał w 1925 r. doktorat nauk humanistycznych na podstawie dysertacji o życiu i twórczości Seweryna Goszczyńskiego. W tym samym roku rozpoczął pracę nauczycielską w I Gimnazjum Miejskim w Warszawie. W roku akademickim 1926/27 studiował — jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej — filozofię i psychologię na uniwersytetach w Berlinie, Rapperswilu i Paryżu. Po powrocie kontynuował pracę nauczycielską w warszawskich szkołach średnich i równocześnie uczestniczył w pracach programowych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W 1932 r. uzyskał habilitację na podstawie rozprawy o Stanisławie Brzozowskim, a następnie został mianowany docentem historii literatury polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. W 1938 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego i objął Katedrę Pedagogiki w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie.

W 1939 r. powrócił do Warszawy, gdzie podczas okupacji brał udział w tajnym nauczaniu, m.in. w podziemnym Uniwersytecie Warszawskim (sekcja polonistyczna kierowana przez Juliana Krzyżanowskiego). Uczestniczył także w konspiracyjnych pracach Departamentu Oświaty i Kultury kierowanego przez Czesława Wycecha, zajmując się projektami unowocześnienia organizacji szkolnictwa i studiów wyższych w powojennej Polsce. Brał również udział w zakonspirowanym życiu naukowym

kierowanego przez Bogdana Nawroczyńskiego Wydziału II Nauk Historycznych, Społecznych i Filozoficznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Po wyzwoleniu Warszawy, już w lutym 1945 r. objął stanowisko dyrektora III Miejskiego Gimnazjum i Liceum. Po reaktywowaniu Uniwersytetu Warszawskiego związał się w 1946 r. na z górą dwa dziesięciolecia z tą uczelnią, kierując w niej (od 1947 r. jako profesor zwyczajny) Katedrą Pedagogiki Ogólnej, a w latach 1958-1969 także Instytutem Nauk Pedagogicznych. W 1969 r. Instytut i Katedra zostały zwinięte wskutek reorganizacji.

Czynny był w towarzystwach, korporacjach i różnych organizacjach naukowych. Od 1945 r. był członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a od 1946 r. — członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Obie te instytucje uległy w 1952 r. „samorozwiązaniu” na rzecz nowo powstałej Polskiej Akademii Nauk, w której od początku był członkiem korespondentem, a od 1964 r. członkiem rzeczywistym Wydziału I Nauk Społecznych. W latach 1945-1947 był członkiem Rady Naukowej powołanej przez ministra Oświaty Cz. Wycecha, a w latach 1957-1960 zastępcą sekretarza Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. W ciągu jednej kadencji (1965-1968) pełnił funkcję zastępcy sekretarza naukowego PAN, a od 1969 do 1980 r. był członkiem Prezydium Akademii.

W latach 1955-1960 przewodniczył Komitetowi Historii Nauki PAN. W 1958 r. stworzył w Akademii Zakład Historii Nauki i Techniki, którym kierował aż do przejścia na emeryturę w 1974 r.

Przez 18 lat, od 1955 do 1973 r. był przewodniczącym Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Współtwórca Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000” przy Prezydium PAN przewodniczył od 1970 r. Komisji Kultury, Kształcenia i Wychowania w tym Komitecie. W latach 1971-1973 był członkiem Prezydium Komitetu Ekspertów dla Opracowania Raportu o Stanie Oświaty w PRL.

Jako emeryt nie ustawał w działalności naukowej i społecznej; przez kilka kadencji przewodniczył — aż do kresu życia — Radzie Naukowej Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, a w latach 1983-1990 był przewodniczącym Narodowej Rady Kultury i posłem na Sejm PRL (1985-1989).

Szeroko znany poza granicami kraju już w 1945 r. uczestniczył jako członek delegacji polskiej w pierwszym organizacyjnym spotkaniu UNESCO w Londynie i przez długie lata był ekspertem tej organizacji w

dziedzinie edukacji. Działal w Académie Internationale d' Histoire des Sciences jako członek korespondent od 1960 r., członek rzeczywisty od 1963 r. i wiceprzewodniczący Akademii (1968-1971). Był współzałożycielem i wiceprzewodniczącym (1964-1971) Comparative Education Society in Europe, współzałożycielem i przewodniczącym (1969-1973) Association Internationale de Sciences de l'Education, wiceprzewodniczącym (1977-1986) World Future Studies Federation. Od 1977 r. był członkiem Société Européenne de la Culture. Organizował międzynarodowe kongresy: historii nauki (Warszawa — Kraków 1965), pedagogiki (Warszawa 1969) i kongres intelektualistów dla pokoju (Warszawa 1986). Reprezentował Polską Akademię Nauk na zagranicznych zjazdach i konferencjach naukowych. Wykładał, na zaproszenie, w uczelniach francuskich, włoskich, hiszpańskich, austriackich, skandynawskich i amerykańskich.

Uzyskał doktoraty honoris causa Uniwersytetu Śląskiego (1978), Uniwersytetu w Padwie (1983), Uniwersytetu Warszawskiego (tzw. wznowienie doktoratu 1983), Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu (1985), Uniwersytetu Łomonosowa w Moskwie (1988) i Akademii Nauk Pedagogicznych w Berlinie (1988).

Był laureatem nagród państwowych I i II stopnia, został odznaczony Orderem Budowniczych Polski Ludowej, Krzyżem Kawalerskim i Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, dwukrotnie Orderem Sztandaru Pracy I klasy, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i innymi odznaczeniami.

Redagował kilka czasopism i wydawnictw seryjnych, m.in.: kwartalnik „Kultura i Wychowanie” (1935-1939), „Studia Pedagogiczne” (1954-1972), „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” (1956-1968), „Kwartalnik Pedagogiczny” (1956-1970), „Organon” (1964-1988), „Rocznik Pedagogiczny” (1972-1974), „Paideia (od 1972). Był przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN* (13 tomów wydanych w latach 1962-1970), redaktorem monumentalnej wielotomowej *Historii nauki polskiej* (1970 -, tomy V i X w druku) oraz podręczników akademickich pedagogiki: *Zarys pedagogiki* (1958, 6 wyd. 1966) i *Pedagogika* (1964, 7 wyd. 1985). Opracował i opatrzył znakomitymi wstępami i komentarzami kilkanaście dzieł głośnych myślicieli i pedagogów (m.in. Jana Amosa Komeńskiego i Johna Deweya), współpracował z Nauczycielskim Uniwersytetem Radiowo-Telewizyjnym, wygłaszając serie wykładów w cyklach dotyczących roli cywilizacji, kultury i sztuki w kształtowaniu świadomości i osobowości człowieka.

Bogdan Suchodolski jest autorem kilkadziesiątu książek, kilkaset rozpraw i artykułów. Przed wojną, jako jeden z czołowych polskich przedstawicieli pedagogiki kultury rozwijał i uzasadniał ten kierunek wychowania na łamach wspomnianego już kwartalnika „Kultura i Wychowanie” oraz w takich książkach, jak: *Kultura współczesna a wychowanie młodzieży* (1935), *Ideaty kultury a prądy społeczne* (1935), *Kultura i osobowość. Wypisy z dzieł myślicieli polskich* (1935), *Uspołecznienie kultury* (1937, 2 wyd. 1947). W rozprawie *Wychowanie moralno-społeczne* (nadbitka z *Encyklopedii wychowania* 1936, 2 wyd. 1947) wskazywał na ścisłe związki między wychowaniem moralnym a wychowaniem społecznym, natomiast w pracy *Polityka kulturalno-oświatowa w Polsce Współczesnej* (1937) poddał generalnej krytyce z pozycji demokratycznych ówczesną politykę państwa w dziedzinie oświaty i kultury.

Podczas okupacji silny wpływ na umysłowość i postawy młodego pokolenia, szczególnie studentów tajnych kompletów, wywarła książka Suchodolskiego, wydana konspiracyjnie pod pseudonimem R. Jadźwing, *Skąd i dokąd idziemy. Przewodnik po zagadnieniach kultury współczesnej* (antydatowana: (Wilno 1939, właściwie: Warszawa 1943, 2 wyd. Londyn 1947).

Po wojnie wielki rozgłos w kraju i za granicą przyniosło Mu kilkakrotnie wznawiane, zmieniane i poszerzane dzieło *Wychowanie dla przyszłości* (1947, 4 wyd. 1968), tłumaczone na węgierski, włoski i hiszpański. W tym nowatorskim dziele przezwyjęcza Suchodolski tradycyjalistyczną koncepcję wychowania, skupia uwagę na człowieku przyszłości kształtowanym przez naukę, sztukę, technikę i życie społeczne, które umożliwiają wszechstronny rozwój osobowości w zmieniającym się świecie.

B. Suchodolski stojąc w latach pięćdziesiątych wobec zalewu literatury pedagogicznej przeszczepiającej na grunt polski prace sowieckie, upraszczające myśl marksistowską, postanowił pogłębić zagadnienia marksizmu i adaptować je do ogólnej teorii wychowania. Owocem tych badań było dzieło *U podstaw materialistycznej teorii wychowania* (1957), tłumaczone na niemiecki, włoski, hiszpański i portugalski. W książce *Podstawy wychowania socjalistycznego* (1967) tłumaczonej na włoski, hiszpański i czeski omawia cele i warunki wychowania człowieka przyszłości w społeczeństwie socjalistycznym. Podobną problematykę rozwija w książkach: *Rola wychowania w społeczeństwie socjalistycznym* (1967), *Świat człowieka a wychowanie* (1967, tłum. na hiszpański), *Nasza współczesność a wychowanie* (1972) książka napisana wspólnie z Ireną Wojnar oraz *Oświata i człowiek przyszłości* (1974).

W obszernych dziełach *Narodziny nowożytnej filozofii człowieka* (1963, 2 wyd. 1968, tłum. na serbski, francuski i czeski) oraz *Rozwój nowożytnej filozofii człowieka* (1967, tłum. na francuski) dokonuje Suchodolski nowego ujęcia europejskiego Renesansu i Oświecenia oraz prezentuje zmieniającą się w dziejach koncepcję człowieka. Kwestii człowieka, jego zagubieniu we współczesnym świecie oraz celom i strategii życia poświęcił popularnonaukowe dziełka o dużej poczytności: *Kim jest człowiek* (1974, 5 wyd. 1986, tłum. na czeski), *Labirynty współczesności, niewola i wolność człowieka* (1972, 2 wyd. 1975) oraz *Kształt życia* (1979, 2 wyd. 1982), książka nawiązująca do młodzieńczej publikacji *Kochaj życie — bądź dzielny!*

Szczególnie cenną pomocą we współczesnych studiach pedagogicznych są książki: *O pedagogikę na miarę naszych czasów* (1958, 2 wyd. 1959), dzieło prezentujące koncepcję nowej pedagogiki na tle syntetycznej oceny i przewartościowania myśli pedagogicznej XX wieku, *Trzy pedagogiki* (1970, tłum. na serbski), gdzie Autor rozważa problem integracji procesów kształcenia osobowości, przygotowania do życia i systemu powszechnego kształcenia oraz *Wychowanie i strategia życia* (1983), książka nakłaniająca do sterowania własnym życiem w celu samorealizacji w procesie pracy, ekspresji osobowości, „wzbogacania wewnętrznego życia i intensyfikacji doświadczanych przeżyć”.

Odrębny nurt twórczości Bogdana Suchodolskiego tworzą dzieła poświęcone historii edukacji i kultury narodu polskiego. Należą tu zarówno popularnonaukowe *Edukacja narodu 1918-1968* (1970) oraz *Komisja Edukacji Narodowej na tle roli oświaty w dziejowym rozwoju Polski* (1972, 2 wyd. 1973), jak i obszerne *Dzieje kultury polskiej* (1980, 2 wyd. 1986, tłum. na angielski i niemiecki) uzupełnione wyborem źródeł zatytułowanym *Polska i Polacy* (1981, 2 wyd. 1983). Ukoronowaniem tego nurtu jest bogato ilustrowane wydawnictwo albumowe, napisane wspólnie z żoną Marią (wieloletni kustosz Muzeum Narodowego), pt. *Polska: naród a sztuka. Dzieje polskiej świadomości narodowej i jej wyraz w sztuce* („Arkady” 1988, 3 wyd. 1989, tłum. na angielski, francuski, niemiecki i rosyjski). Dzieło to przedstawia w pięknej polszczyźnie relacje między życiem narodu a sztuką, ukazuje związki sztuki ze świadomością narodu i jej znaczenie w procesie rozwoju społeczeństwa i jednostek. Zostało ono wręczone osobiście przez oboje Autorów na specjalnej audyencji Ojcu świętemu Janowi Pawłowi II w Watykanie.

Poza tłumaczeniami książek polskich wydano również za granicą oryginalne prace obcojęzyczne B. Suchodolskiego. Do grupy tej należą m.in.:

La pèdagogie et les grands courants philosophiques (Paris 1960, tłum. z francuskiego na niemiecki, włoski, hiszpański i rumuński), *La scuola polacca* (Firenze 1971), *La mia pedagogia*, wyd. G.F. d'Arcais (Padova 1972), *Theorie der sozialistischen Bildung* (Hannover 1974), *Lebenssinn in einer sinnlosen Welt? Die Pädagogik des tragischen Humanismus* (w:) *Woher, wozu, wohin? Fragen nach dem menschlichen Leben*, wyd. W.Böhm i M.Lindauer (Stuttgart 1990).

Wymieniłem tu tylko najważniejsze — moim zdaniem — prace Profesora Bogdana Suchodolskiego. Pełna bibliografia Jego dzieł wymaga oddzielnego opracowania.

Z okazji jubileuszy Profesora ukazały się trzy książki przygotowane przez Jego przyjaciół — uczonych polskich i zagranicznych, współpracowników i uczniów: *Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów ofiarowanych Profesorowi Bogdanowi Suchodolskiemu w 60 rocznicę urodzin* (1963), *Przeszłość — Przyszłość. Księga ofiarowana Bogdanowi Suchodolskiemu* (w 70 lecie urodzin, 1975) oraz „Rocznik Pedagogiczny” nr 9, wydany w 80 rocznicę urodzin (1984).

Już ten pobieżny przegląd dokonań Profesora B.Suchodolskiego zdumiewa rozległością i różnorodnością Jego prac. Zazdroszczono Mu często sukcesów i sławy, jakby nie dostrzegając, że zawdzięczał je nie tylko wrodzonym uzdolnieniom, ale przede wszystkim niezwyklej, tytanicznej wręcz pracowitości. Praca dawała Mu satysfakcję, była dlań źródłem szczęścia, aczkolwiek szczęście to bywało czasem zamaćone, zwłaszcza wtedy gdy był obiektem zaczepek i napaści. Tak było w latach ofensywy komunizmu (1949-1953), kiedy szarpali Go niedouczeni „marksści” i pryszczaci ze Związku Młodzieży Polskiej, zarzucając Mu wierność „idealistycznej” pedagogice kultury. Poradził sobie jednak z nimi dość łatwo, bijąc ich rozległą wiedzą i pokonując ostatecznie na ich własnym polu przez pogłębione i nowatorskie opracowanie marksistowskiej teorii wychowania.

Nowa fala krytyki osoby Suchodolskiego wezbrała w latach osiemdziesiątych, gdy przyjął nominację na przewodniczącego Narodowej Rady Kultury. Decyzję tę można uzasadniać charakterystyczną dla Profesora potrzebą czynu oraz Jego wielką troską o ocalenie substancji kultury narodowej zagrożonej w okresie katastrofy społeczno-gospodarczej kraju.

Profesor Suchodolski władał piękną, wytworną polszczyzną, umiał w każdej okoliczności „odpowiednie dać rzeczy — słowo”. Zawsze znakomicie do tematu przygotowany fascynował audytorium piękną frazą i głęboką treścią wykładu. Wewnętrznie zdyscyplinowany, przemawiając

na konferencjach i kongresach nie przekroczył nigdy czasu, którym dysponował i w czasie tym zmieścić potrafił wszystko, co powiedzieć zamierzał. Nie czytał, lecz mówił, posługując się tylko luźnymi, niewielkimi kartkami z dyspozycjami wykładu, czy celniejszymi cytatami. Ale mówił tak, jakby wygłaszał precyzyjnie opracowany tekst. Po nagraniu Jego wykładu na taśmę magnetofonową, a następnie przepisaniu go otrzymywało się rzecz w zasadzie gotową do druku. Tak powstawały niektóre Jego publikacje, szczególnie wtedy, gdy miał trudności ze wzrokiem. Czarował słowem, tym bardziej, że głos miał znakomicie „ustawiony”, raczej niski, o głębokim, pełnym brzmieniu. Podczas zajęć ze studentami umiał ich aktywizować, zmuszać do myślenia i wypowiedzania się, przy zachowaniu form swobodnej wymiany myśli, dalekiej od szkolarskiego drylu.

Wielki uczony był zarazem świetnym organizatorem i kierownikiem działań zbiorowych. Stawiał wymagania innym, lecz najwięcej wymagał od siebie. Zdumiewał wszystkich szeroką wiedzą, erudycją i pamięcią, a także znakomitą zorganizowaniem warsztatu pracy. Był dla swoich uczniów i współpracowników niedoścignionym wzorem, dopingował ich do podnoszenia kwalifikacji i rozwijania potencjalnych możliwości. A przy tym nie przytłaczał ich, nie majoryzował, a w przydziale zadań uwzględniał indywidualne możliwości i zainteresowania. W każdym szanował jego osobowość, przejawiał wielką wyrozumiałość dla poglądów, których sam nie podzielał; wśród Jego licznych doktorów znaleźć można ludzi bardzo różnych opcji politycznych. Był życzliwy młodszemu pracownikom nauki, wspierał ich kariery naukowe, czasem — przez naturalny odruch życzliwości — pomagał nawet takim, którzy na pomoc Jego nie zasługiwali. Jako zwierzchnik obdarzał swych pracowników zaufaniem, stwarzał im poczucie bezpieczeństwa i pewności — tak ważne w pracy naukowo-badawczej — wyższy był ponad koterie, intrygi, skryte urabianie opinii — tak częste w tym środowisku.

Umiłował sobie polskie morze. Już jedna z pierwszych Jego książek *Kochaj życie — bądź dzielny!* (1927, 2 wyd. 1930) skierowana do młodych czytelników, a zakończona słowami: „Wpatrzony w życiodajne słońce idź i siew boży z rzeźbionej duszy swej czerpiąc — rzucaj przed siebie”, ma pod tekstem signum miejsca: „Wielka Wieś — Hel”. Niektóre późniejsze Jego prace zostały napisane w Jastrzębiej Górze, gdzie często spędzał wakacje wraz z Małżonką Panią Marią i gdzie zbudował własny parterowy domek otoczony ogrodem pełnym kwiatów. W wolnych od pracy chwilach spacerował z żoną po plaży lub wysokim klifie, z którego rozciąga

się daleki widok na morze. Ostatniego lata dom stał pusty i opuszczony, a przez zabite deskami okna sączył się smutek...

Odszedł Profesor Bogdan Suchodolski, człowiek na miarę Renesansu, ostatni z pokolenia wielkich humanistów polskich urodzony na przełomie XIX i XX wieku, polihistor łączący wiedzę o literaturze i sztuce z filozofią i etyką, pedagogiką i historią kultury, Autor dzieł, które wskazują drogi rozwoju edukacji człowieka.

Stanisław Mauersberg

Warszawa, 29 października 1992

Pamięci prof. Józefa Macúrka

Wybitny historyk morawski Józef Macúrek (31 III 1901 — 20 IV 1992) był zarazem wielkim przyjacielem Polski, co nawet nie zawsze znajdowało zrozumienie u Jego czeskich uczniów. Wywodził się z ubogiej rodziny chłopskiej z północnowschodnich Moraw, z tzw. Morawskiego Valašska. Szkołę średnią skończył dopiero mając 20 lat, ale później na Uniwersytecie Praskim szybko zasłynął zdolnościami, pracowitością i dobrym stosunkiem do ludzi. Był tam uczniem najwybitniejszego ówczesnego historyka czeskiego Józefa Pekařa (przez długie lata zakazanego w Czechosłowackiej Republice Socjalistycznej), a zwłaszcza arcypracowitego i obiektywnego Jarosława Bidlo, który zapewne pchnął swego ucznia ku tematyce polskiej (sam był autorem czterotomowej pracy o braciach czeskich w Polsce).

Nauczył się szybko J. Macúrek języków rumuńskiego, francuskiego i węgierskiego, a wszystkie słowiańskie znał samo przez się lepiej lub gorzej. Po polsku mówił chętnie, choć z błędami, pierwsze jednak swe prace drukował w 1924 r. po rumuńsku, tj. w języku, którym posługiwali się zapewne niegdyś Jego przodkowie Wałasi.

W Pradze zrobił w 1925 r. doktorat, a w 1930 habilitację, pracował też tam 10 lat na Uniwersytecie Karola. W latach 1926-1927 przebywał na stypendium we Lwowie i Warszawie. W 1935 r. został powołany na